

Pócsi Gabriella¹ – Dr. Bajmócy Péter² – Józsa Klára³

A majorságok településföldrajzi fejlődése ésjelenlegi differenciálódása Somogy megye példáján

1. Bevezetés

A településföldrajzi kutatások során az településekre ható és azokat átalakító aktuális folyamatok vizsgálata mellett különböző településtípusok fejlődéstörténetével kapcsolatban is számos tanulmány jelent meg napjainkig. Kifejezetten széles körben vizsgálták a tanya településfejlődési történetét. A tanya mellett azonban más külterületi egységgel is találkozhatunk Magyarországon: majorok, kertségek, üdülőtelepek, erdészházak, cigánytelepek stb. Ezek a kevésbé vizsgált településtípusok közé tartoznak, mind fejlődéstörténetüket, mind aktuális sajátosságaikat tekintve. Így kutatásunk tárgyának ezen, külterületi egységek egyikét, a majort választottuk. A majorok vizsgálatának létjogosultságát az adja, hogy a tanya mellett az egyik legnagyobb külterületi népességgel rendelkeznek, valamint az 1990-es évektől kezdve a majoroknál a falusias településeinkhez hasonló differenciálódás figyelhető meg.

A tanulmány célja a majorságok településfejlődésének feltárása, mellyel adalékul kíván szolgálni szórványtelepüléseink kutatásához. A tanulmány célja továbbá a differenciálódási folyamat eredményeinek feltérképezése az egyik legtöbb majorral rendelkező megyénkben, Somogyban.

2. A majorság

A majort, mint fogalmat a sokrétűség jellemzi. Már az 1200-as évekből fennmaradt írásos emlékekben találkozhatunk vele, ám jelentése az évszázadok folyamán bővült, átalakult valamint egyes elemei megszűntek az új gazdasági-társadalmi folyamatok hatására. Jelentőségéből (az elmúlt évtizedeket leszámítva) azonban mit sem vesztett. Sokrétűségét és fontosságát alátámasztja, hogy más tudományágak (néprajz, szociográfia, történelem, közgazdaságtan, földrajz) által is széles körben vizsgált a majorság, valamint definiálása és elnevezése is többféle (major, allódiium, uradalom, uradalmi birtok, pusztá, urbárium), mely a különböző értelmezéseknek köszönhető (ILLYÉS GY. 1936; MENDÖL T. 1963; BEREND T. I. – RÁNKI GY. 1976, 1987.; ORTUTAY GY. 1977; ERDEI F. 1973, 1974; SÁRKÁNY M. – SZILÁGYI M. 2000; SZILÁGYI M. 2001).

Az eltérő nézőpontok és egyben elnevezések is két okra vezethetők vissza: egyrészt a különböző tudományok más-más nézőpontból vizsgálják a majorokat, ami természetesen eltérő definícióhoz vezet. Másrészt a vizsgálatok különböző időszakokra vonatkoznak, mely a majorok átalakulása miatt szintén hozzájárul a meghatározás és az elnevezés különbözőségéhez. Ezen definíciók és tanulmányok összevetése során megállapítható, hogy a településföldrajz szemszögéből tekintve a major definíciója és fejlődéstörténete szorosan összekapcsolódik. A major morfológiai és funkcionális átalakulásával párhuzamosan fogalma is módosult, átalakult, és bővült.

¹ Pócsi Gabriella *Szegedi Tudományegyetem, Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged*
E-mail: pocsi.gabriella84@gmail.com

² Dr. Bajmócy Péter *Szegedi Tudományegyetem, Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged*
E-mail: bajmocy@geo.u-szeged.hu

³ Józsa Klára *Szegedi Tudományegyetem, Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged*

A major fejlődése alapján kettős fogalom. Egyrészt egyfajta földterületet jelent, ami a földesúri nagybirtokhoz kapcsolódik, másodrészt, egy településformát. A XII–XIII. század fordulóján jelennek meg elsőként a *majorok*, a prédiomok helyén, *mint földterületek*. A majort ekkor jobbágyok és bérmunkások művelték. A földesúri gazdaságok „helyén” jöttek létre a majorok, ezért több forrásban is prédiomként találkozhatunk velük (FRISNYÁK S. 1999; MENDÖL T. 1963). Azonban ebben az időszakban a prédiom, a majorral egyetemben már földterületet jelent, és nem a földesúri gazdaságot, mint a megelőző évszázadokban. A feudalizmusban ezen elnevezése fokozatosan háttérbe szorul és a major / majorság terjed el, ami a földesúri birtok egy földterületét jelentette, melyet gyakran allódiomként is emlegettek. A földterület részei: szántó, rét, legelő és erdő. Ekkoriban a földeket a jobbágyok művelték robot fejében. (MENDÖL T. 1963).

A kapitalizmus éveiben jelentős átalakulás figyelhető meg a majorságokon. Az 1700/1800-as években az növekvő élelmiszerkereslet során a földesurak elsőként extenzív fejlesztéseket végeztek földjeiken: a majorsági földeket fokozatosan növelték a jobbágytelkekkel és a parlagon hagyott területekkel, valamint egyre nagyobb terheket róttak jobbágyaikra. A jobbágyfelszabadítás és az igények további növekedése hatására új megoldást kellett találni a földek hatékony megművelésére. A megoldást a majorsági gazdálkodás jelentette. A földesurak a majorsági földjeiken letelepítették a felszabadított jobbágyaikat (gazdasági cselédek) és ők művelték tovább a földjeiket (BEREND T. I. – RÁNKI GY. 1976, 1987, KÖVÉR GY. 1982). Ekkor jött létre a majorság, mint település. Tehát az 1800-as évek második felétől a *majorság* fogalma bővül. Egyrészt azt a *földterületet* jelenti, mely a földesúr tulajdonában van és a felszabadult jobbágyok utódai és a környező falvak bérszámosai művelnek. Másrészt a majorság *települést is jelent*, amely átmenetet képez a szórvány és csoportos települések között, sajátos társadalommal és gazdasággal rendelkezik, ami szorosan kapcsolódik a mezőgazdasági tevékenységhez. Így egészen az 1945-ös földosztásig a major, mint földterület és település együttesen van jelen a földesúri birtokon. Gyakran használt elnevezések ebben az időszakban: major, majorság, puszta, uradalmi birtok (MENDÖL T. 1963, ERDEI F. 1973, 1974; BALASSA I. – ORTUTAY GY. 1979; HANÁK P. 1978; BEREND T. I. – RÁNKI GY. 1976, 1987; KOVÁCS E. 1979; MÉREI GY. 1980; BELUSZKY P. 2003, 2005).

A II. világháborút követően az 1945-ös földosztás nyomán a *major*, mint földterület elveszti létjogosultságát, és *mint településforma* marad fenn (SZERENCSES K. 1990). Az 1950-es évektől kisebb differenciálódás figyelhető meg a majoroknál, mely az 1990-es években felerősödik népességszámukat és funkciójukat tekintve. Így napjainkban a majoroknál még erősebben megfigyelhető magános és csoportos (-falusias) települések közötti átmenet, azonban funkciójában erős eltérés figyelhető meg a XIX. század majorjaihoz képest.

3. Somogy megyei majorságok napjainkban

A majorságok jelenlegi differenciálódásának vizsgálatára Somogy megyét választottuk. A kiválasztott megyének mindenképp dunántúlinak kellett lennie, mivel, ahogy a tanyák elsősorban az Alföldön jellemzőek, úgy majorok a Dunántúl megyéiben található magas számban (KOVÁCS E. 1979). Ezen belül azért Somogy megyére esett a választásunk, mert az egyik legnagyobb külterületi egységgel rendelkező megyénk a Dunántúlon, valamint számos szakirodalom emeli ki, a majorságok magas létszáma miatt. A vizsgálat során részletesebben foglalkoztunk Somogy megye és az ország külterületi népességszámának alakulásával az 1950-es évektől napjainkig, valamint az általunk kiválasztott és terepbejárás során vizsgált majorságok funkcionális és morfológiai tulajdonságaival.

3.1. Majorságok demográfiája

A majorságok napjainkban a külterületi egységek részét képezik. Azonban nemcsak a majorságokat, hanem a kertségeket, az üdülőtelepeket, az erdészházakat, a cigánytelepeket, stb. is ide soroljuk. A statisztika azonban nem különíti el ezeket a típusokat. A rendelkezésünkre álló statisztikai adatok (lakások és a lakónépesség száma), a külterületek nevei és terepbejárás segítségével határoztuk meg a Somogy megyei majorságok számát.

Ezen lehatárolás alapján 1941-ben Somogy megye 888 külterületi lakott helyéből megközelítőleg 530 tekinthető majornak. Ebben az 530 majorban mintegy 31000 ember élt. A majorok átlagos népessége 74 fő, de található 200 fő feletti major is. A terepbejárás során külön is vizsgált majorok közül (29 db) ekkor mindösszesen csak 8 népességszáma volt 100 fő alatt, és 4 majoré pedig meghaladta a 300-as népességszámot (1. táblázat). Rendszerváltozásra, ahogy a külterületi népességszám csökkent, úgy a majorok száma is. Tehát e külterületi egységünkönél is hasonló folyamatok figyelhetők meg a rendszerváltozás előtti évtizedekben, mint a tanyáknál (BECSEI J. 1995). Hisz nemcsak Somogy megyében, de a Dunántúl más megyéiben is megfigyelhető a külterületi népességszám csökkenése ebben az időszakban. Igaz vannak kivételek is: Kaposvár-Dénesmajor, Balatonfenyves-Imremajor, Somogyvár-Vityapuszta és Somogyzsitfa-Szőcsénypuszta népességszáma a megyei tendenciákkal ellentétben növekedett. Utóbbi esetében a cigány lakosság betelepülése ('60-as évek, cigánytelepek felszámolása) növelte a népességszámot, míg Kaposvár-Dénesmajornál és Balatonfenyves-Imremajornál, a helyi mezőgazdasági üzem fejlődése hatott pozitívan a lakosságszámra.

1. táblázat. A vizsgált majorok népességszáma 1941-ben és 2001-ben

Település	Major	Jelleg	Népesség 1941 (fő)	Népesség 2001 (fő)	Település	Major	Jelleg	Népesség 1941 (fő)	Népesség 2001 (fő)
<i>Alsóbogát</i>		BT	207	284	<i>Kéthely</i>	Sáripuszta	KT	262	152
<i>Andocs</i>	Németsűrűpuszta	EB	153	98	<i>Kutas</i>	Kozmapuszta	KT	161	6
<i>Balatonfenyves</i>	Imremajor	KT	40	150	<i>Libickozma</i>		BT	369	46
<i>Bonnya</i>	Bonnyapuszta	EB	193	47	<i>Magyaratád</i>	Rácegrespuszta	EB	180	220
<i>Buzsák</i>	Csisztapuszta	KT	107	76	<i>Nagybajom</i>	Terebezdpuszta	KT	-	37
<i>Gölle</i>	Inámpuszta	KT	336	188	<i>Pálmajor</i>		BT	398	320
<i>Gölle</i>	Cserepespuszta	KT	24	0	<i>Segesd</i>	Felsőbogátpuszta	KT	230	27
<i>Inke</i>	Jolántapuszta	KT	138	0	<i>Segesd</i>	Bertalanpuszta	KT	55	56
<i>Kapoly</i>	Kapolypuszta	KT	98	52	<i>Somogyjád</i>	Galambospuszta	KT	162	0
<i>Kaposvár</i>	Dénesmajor	EB	27	541	<i>Somogyvár</i>	Vityapuszta	EB	195	276
<i>Kaposvár</i>	Fészeklakpuszta	KT	152	56	<i>Somogyzsitfa</i>	Szőcsénypuszta	EB	337	483
<i>Kaposvár</i>	Répápuszta	EB	220	133	<i>Szántód</i>	Szántódpuszta	KT	129	0
<i>Kaszó</i>		BT	68	64	<i>Vése</i>	Tátompuszta	KT	86	82
<i>Kaszó</i>	Kanizsaberek	KT	101	5	<i>Zamárdi</i>	Tóközpuszta	KT	114	49
<i>Kaszó</i>	Darvaspuszta	KT	258	65					

Az 1990-es népszámlálási adatok alapján a majorok száma Somogy megyében 150 alá csökkent. A pusztulás igen drasztikus, a majoroknak mintegy 70%-a megsemmisült. 2001-ben valamivel kevesebb, mint 140 major található Somogyban. Népességszámuk még nagyobb mértékben, 81–82%-al csökkent, ha kisebb mértékben is, de meghaladva az alföldi tanyák népességszám csökkenésének arányát (78–79%) (BECSEI J. 1995). Jelenleg közel 7200 fő

lakosaik száma. Tehát ahogy a tanyák esetében folytatódott a pusztulás a rendszerváltozást követően, úgy a majorok esetében is megfigyelhető ez a tendencia. Egyes puszták ekkor válnak lakatlanná (Somogyjád-Galambpuszta). Azonban az is megfigyelhető mindkét szórványtelepülésünkénél, hogy a fő tendencia mellett találkozhatunk olyan esetekkel is, ahol népességszám növekedés, ill. a megújulás jellemzi a települést (Kaposvár-Dénesmajor, Pálmajor, Kutas-Kozmapuszta).

3.2. A majorságok differenciáltsága

A majorságok népességszámának változása mellett a differenciáltságukat is vizsgáltuk. Somogy megye mintegy 140 majorja közül 29-et választottunk. A vizsgált majorok Somogy megye szinte egész területét lefedik, a megye déli részeit leszámítva minden területről legalább egy major bekerült a vizsgáltak közé. Ezek között találhatunk főbb közlekedési utak mentén fekvő majorokat (Szántód-Szántódpuszta, Magyaratád-Rácegrespusza), valamint mellékutakon megközelíthetőeket (Kaszó-Darvaspuszta, Segesd-Felsőbogátpuszta) is. A majorok létét, fejlettségét a tanyákhoz hasonlóan, jelentősen meghatározza, hogy fő- vagy mellékút mellett fekszenek. Jó példa erre Segesd-Felsőbogátpuszta és Véséhez tartozó Terebezdpuszta. Míg ez utóbbi a 61 főút mellett található egy fejlett mezőgazdasági üzemmel rendelkezik, addig Segesd-Felsőbogátpuszta egy mellékút mellett fekvő szemmel láthatóan egy szegényes mezőgazdasági üzem központja. A mellékutak mellett fekvők a megye fő útjaitól távol eső, zárt részein található, elzártság (néhány pusztát még ma is csak földúton közelíthető meg – Segesd-Bertalanpuszta), szegénység és rossz életkörülmények között élő lakosság jellemzi őket. A megszünt majorok zöme sohase jutott bekötő úthoz, így ez okozhatta pusztulásukat.

Igaz ellenpéldát is lehet hozni. Kutas-Kozmapuszta a Segesd-Felsőbogátpusztára vezető út mentén található, nagyobb településektől távol. Mégis a hozzá hasonló fekvésű majorokhoz képest virágzik, itt található Magyarország egyik vidéki ötcsillagos szállodája. Valamint szintén a 61-es út mellett fekszik Pálmajor, amely a legalacsonyabb jövedelműek által lakott települése között a második (SZILÁGYI Y. 2008).

Terepbejárás során célunk volt többek között eltérések és hasonlóságok keresése napjaink és a múlt század majorjai között; a majorokra jellemző fő morfológiai jegyek és funkciók meghatározása valamint a vizsgált majorok összehasonlító elemzése és esetleges típusok lehatárolás is.

A major a szórvány és a csoportos települések közti átmeneti település. Ez napjainkban is így van. A vizsgált területek 55%-a mindössze néhány házból álló szórvány település képét mutatja, míg a másik 45%-a falusias képet (2. táblázat). Ez utóbbi csoportba tartozók egy része ma már közigazgatásilag is önálló (Alsóbogát). A falusiasság azonban az esetek többségében csak a major arculatára vonatkozik. A fontosabb intézmények (posta, bolt, templom, iskola) néhány kivétellel, nincsenek.

Az morfológia mellett funkciók alapján további csoportokat alakítottunk ki (2. táblázat). Mind a szórvány, mind a falusias majorok között hasonló alcsoportokat különítettünk el. A majorok egy részénél továbbra is megmaradt a *mezőgazdasági funkció*. Azonban míg a szórvány településeknél régi TSZ központ maradványai találhatóak meg, addig a falusias majoroknál a mezőgazdaság több ágazata is kiemelkedik (Kaszó-erdőgazdálkodás). Szintén mindkét típusnál találhatunk idegenforgalmi központtá átalakított majorot. (Szántód-Szántódpuszta, Kutas-Kozmapuszta, Balatonfenyves-Imremajor) Az *idegenforgalmi funkció* Libickozma esetében igen speciális, mivel a többi majornál a látogatókra épül az idegenforgalom, addig Libickozmánál a rekreációs idegenforgalom jellemző, annak is az a válfaja, amikor külföldi vendégek vásárolják meg a házakat (elsősorban németek), és nyaraló

vagy hétfélig házként üzemel későbbiekben. Szintén mindkét morfológiai típusnál találkozhatunk olyan majorral, ahol *cigány lakosság* túlsúlya jellemző. A majorokban az 1960-es években, a cigánytelepek felszámolása során költöztek be. Ezzel a major létét megmentették, hiszen népességszámuk stabilitása, és esetenként növekedése nekik köszönhető. Azonban komoly társadalmi problémát vet a megélhetésük, életkörülményeik. Az egyik ilyen legrosszabb helyzetben lévő település Pálmajor. Az itt lakó mintegy 300 fő közül mintegy 30 fő dolgozik, ők sem mind állandó jelleggel. Szintén egy külön csoportba sorolhatók azon majorok, amelyekbe – legtöbb esetben az ott lévő elhagyott kastélyba – valamilyen *intézmény* (iskola, szociális otthon) költözött. A vizsgált majorok közül Kaposvár-Dénesmajor, Somogyzsitfa-Szőcsénypuszta és Kéthely-Sáripuszta tartozik ide. Előbbiben erdőgazdálkodási szakközépiskola van, ahol a kastély az iskola épülete, míg a gazdasági épületek gyakorlati műhelyek, a cselédlakásokban pedig az iskolához tartozó vadspark alkalmazottai élnek. Kéthely-Sáripusztán az elmúlt években egy szociális otthon működött.

2. táblázat. A vizsgált majorok típusai morfológia, funkció és jelleg szerint

SZÓRVÁNY		Cserepespuszta GÖLLE	Jolántapuszta INKE	Kozmapuszta KUTAS	Csisztapuszta BUZSÁK	Szántópuszta SZÁNTÓD	Bertalanpuszta SEGESD	Fészeklakpuszta KAPOSVÁR	Sáripuszta KÉTHELY	Tóközpuszta ZAMÁRDI	Felsőbögápuszta SEGESD	Galambpuszta SOMOGYJÁD	Tátompuszta MAGYARATÁD	Dénesmajor KAPOSVÁR	Kanizsaberek KASZÓ	Darvaspuszta KASZÓ	Terebezdpuszta NAGYBAJOM
Lakatlan				-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Idegen- forgalmi		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Általános		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mező- gazdaság		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Intézmény		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Cigány		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
FALUSIAS		KASZÓ	LIBICKOZMA	Inámpuszta GÖLLE	Szőcsénypuszta SOMOGYZSITFA	Imremajor BALATONFENYVES	Vítyapuszta SOMOGYVÁR	ALSÓBÖGÁT	Répuszta KAPOSVÁR	Rácegrespuszta MAGYARATÁD	Bonnyapuszta BONNYA	Némettűrűpuszta ANDOC	Kapolypuszta KAPOLY	PÁLMAJÓR			
Idegen- forgalmi				-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-			
Cigány		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-			
Intézmény		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-			
MG	Általános	-															
	Erdő- gazdál- kodás			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-			
	TSZ ma- radvány	-	-											-			
	Állat- tartás	-	-	-	-	-	-	-		-		-	-	-			

A funkciók közül a mezőgazdasági funkció arány ma is kiemelkedő (a vizsgált majorok 69%-ban domináns), azonban míg a szórvány települések esetében csak a növénytermesztés jellemző, addig a falusias majoroknál a mezőgazdaság más ágazatai is megtalálhatók (KULCSÁR B. 2008). Szintén eltérés figyelhető meg a falusias- és szórványmajorok között

abban a tekintetben, hogy ez utóbbi esetében néhány kivételtől eltekintve egy funkció dominál, míg a falusiasnál több funkcióval is rendelkezik a település. A majorságok ezen sajátosságai azonban nemcsak Somogy megyében, hanem Tolna megye is megfigyelhetők. Hasonló differenciáltság található Tolna megye majorságai, melyet a főbb közlekedési útvonalaktól való távolság erősen determinál (NAGYVÁRADI L. – SZABÓ-KOVÁCS B. 2008).

4. Összegzés

A majorságok a szórvány és falusias települések közötti átmenet tipikus példái; elsősorban a Dunántúlon. A szórványtelepüléseinkhez hasonlóan számuk és egyben népességszámuk is jelentősen lecsökkent az elmúlt 60 év során. Az 1990-es évektől kezdve a népességszámcsökkenés mellett erős differenciálódás is megfigyelhető esetükben, falvainkhoz hasonlóan. Közlekedéscsoporthelyi elhelyezkedésük igen különböző, ami jelentősen meghatározza fejlődési lehetőségeiket, mind Somogy, mind Tolna megyében.

Somogy megye majorjai igen differenciált képet mutatnak, nemcsak morfológiai szempontból, hanem jellegüket és funkciójukat tekintve is. Mivel a majorok klasszikusan mezőgazdasági funkcióval rendelkeztek, ezért ez a funkció napjainkban is kiemelkedik. Emellett jelentős még az idegenforgalmi funkció, valamint egyéb intézményeknek (iskola, szociális otthon) is helyt adnak. Ezen funkciók egy része stabilizálja a majorságok helyzetét, fennmaradásukat hosszú távon biztosítja, míg bizonyos funkciók csak rövidebb távra „szólnak”. Így a majorok esetében további differenciálódás ill. pusztulásuk folytatása várható.

Irodalom

- BALASSA I. – ORTUTAY GY. (1979) Magyar néprajz. Budapest, Corvin Kiadó
- BECSEI J. (1995) Az alföldi város és a külterületi népesség. Budapest. MTA FKI. 113. p.
- BEREND T. I.–RÁNKI GY. (1976) Közép-Kelet Európa gazdasági fejlődése a 19-20. században, 691. p.
- BEREND T. I.–RÁNKI GY. (1987) Közép-Kelet Európa gazdasági fejlődése a 19. században. Budapest, Gondolat Kiadó, 704. p.
- BELUSZKY P. (2005) Magyarország történeti földrajza. I. kötet, Budapest-Pécs, Dialog Campus, 462. p.
- BELUSZKY P. (2003) Magyarország településföldrajza. Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 568. p.
- ERDEI F. (1973) Parasztok. Budapest, Akadémiai Kiadó, 235. p.
- ERDEI F. (1974) A magyar falu. Budapest Akadémiai Kiadó, 246. p.
- FRISNYÁK S. (1999) Magyarország történeti földrajza. Nemzeti Tankönyvkiadó, 213. p.
- HANÁK P. szerk. (1978) Magyarország története 7/1, Akadémiai Kiadó, Budapest
- ILLYÉS GY. (1936) A puszták népe. Budapest
- KOVÁCS E. szerk. (1979) Magyarország története 6/1; 6/2 Budapest, Akadémiai Kiadó,
- KÖVÉR GY. (1982) Iparosodás agrárországban. Budapest, Gondolat Kiadó, 124, 142 pp.
- KULCSÁR B (2008) „Agrár rozsdavezeték” hasznosítása az Észak-Alföldi Régióban. (A nagyüzemi mezőgazdasági telephelyek számának alakulása – In: II. Terület- és vidékfejlesztési konferencia. Kaposvár, 208-228 pp.
- MENDÖL T. (1963) Általános településföldrajz. Akadémiai Kiadó, Budapest, 568. p.
- MÉREI GY. szerk. (1980) Magyarország története 5/1, Budapest, Akadémiai Kiadó,
- NAGYVÁRADI L – SZABÓ-KOVÁCS B. (2008) Tolna megye külterületi lakott helyeinek szociálökonomiai vizsgálata és tipizálása – In.: LÁSZLÓ M.: Területfejlesztés és Innováció, Pécs, II. évf. 1. szám
- ORTUTAY GY. szerk. (1977) Magyar Néprajzi Lexikon. Budapest, Akadémiai Kiadó
- SÁRKÁNY M. – SZILÁGYI M. szerk. (2000) Magyar néprajz nyolc kötetben. – VIII. kötet / Társadalom, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1152. p.
- SZILÁGYI M. szerk. (2001) Magyar néprajz nyolc kötetben. – II. kötet / Gazdálkodás, Budapest, Akadémiai Kiadó 1170. p.
- SZILÁGYI Y. (2008) Faluja válogatja – Települések rangsora – In: HVG. 2008. / 10. szám. pp. 83-87
- SZERENCSE K. (1990) Magyarország története a II. világháború után. (1945-1975), IKVA Kiadó, Budapest 30.p.